

BAROKNÍ „SVĚTOVÁ KRONIKA“ ANDREASE AUGUSTINA FIEDLERA JAKO MÁLO ZNÁMÝ KULTURNĚHISTORICKÝ PRAMEN

JIŘÍ WOLF

THE BAROQUE ‘WORLD CHRONICLE’ OF ANDREAS AUGUSTIN FIEDLER AS A LITTLE-KNOWN SOURCE FOR THE HISTORY OF CULTURE

In this contribution, the seldom investigated manuscript by a Chomutov burgess Andreas Augustin Fiedler († 1690) is placed in the context of Central European historiography. Subsequently, I outline the spatiotemporal coordinates of his chronicle and examine some of patchy and inconsistent information regarding places and times in the manuscript. In this connection, there emerge the following questions: Which events in the world’s history did Fiedler find especially interesting? What areas were surveyed by spiritual vision of the small-town chronicler? How did Fiedler view the space of the night sky full of premonitions, *praesagia*? How did the Fiedler’s imagination handle the phenomena that were, in his view, harbingers of future events, such as comets and other celestial signs or ‘monstrous’ children?

Keywords: Andreas Augustin Fiedler († 1690) – historiography – chronicle

DOI: 10.14712/23365730.2024.32

V kodikologické sbírce Muzea města Duchcova se dochoval rukopisný svazek, který má zřejmě i v dobovém středoevropském kontextu jen málo paralel.¹ Tento převážně německy a ve výrazně menší míře latinsky psaný manuskript nese barokně košatý název: *Kuertze Beschreibung der Vornembsten Geschichten so sich a Mundo Condito Biess auff Jezige Zeit Hien unndt hehr zuegetragen haben...*² Svazek má rozměry 30 × 18 cm a zahrnuje

¹ K české raně novověké produkci souhrnně Marie TOŠNEROVÁ, *Kroniky českých měst z předbělohorského období, úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526–1620*, Praha 2010. V této jinak vynikající práci je ovšem poměrně málo akcentována německojazyčná kronikářská produkce, k tomu srov. Jan KILIÁN, *Německy psaná měšťanská historiografie českého severu a severozápadu za třicetileté války*, Documenta Pragensia 37, 2018, s. 439–455; TÝZ (ed.), *Paměti krupského měšťana Michela Stüelera z let 1629–1649*, Teplice – Dolní Břežany 2013, předmluva. Dále Marie TOŠNEROVÁ – Miroslava KVĚTOVÁ, *Paměť měst. Narativní prameny k dějinám Prahy, Českých Budějovic a Litoměřic do roku 1800*, Praha 2019. Ke středoevropskému historiografickému kontextu srov. např. Henryk BARYCZ, *Szlakami dziejopisarstwa staropolskiego. Studia nad historiografią w. XVI–XVIII*, Wrocław – Warszawa 1981; Anna CORETH, *Österreichische Geschichtsschreibung in der Barockzeit (1620–1740)*, Wien 1950; Stefan BENZ, *Zwischen Tradition und Kritik. Katholische Geschichtsschreibung im barocken Heiligen Römischen Reich*, Husum 2003; Helmut BRAUER, *Stadtchronistik und städtische Gesellschaft. Über die Widerspiegelung sozialer Strukturen in der obersächsisch-lausitzischen Stadtchronistik der frühen Neuzeit*, Leipzig 2009.

² Edici tohoto mimořádného pramene připravujeme od roku 2019 s germanistkou PhDr. Janou Maroszovou, Ph.D.

333 folií v dobové pevné pergamenové vazbě. Obsahem jsou skutečně světové dějiny od „stvoření světa“ až po rok 1679, který je logicky také letopočtem *ante quem non* dokončení spisu. Hned v úvodu je třeba říci, že jde o „světovou historii“ viděnou očima barokního obyvatele provinčního podkrušnohorského města.³ Autorem rukopisu je chomutovský měšťan Andreas Augustin Fiedler, narozený v roce 1631 zřejmě přímo v Chomutově, který se tamtéž v roce 1652 oženil s Dorotou, dcerou mosteckého měšťana Jakoba Otha, s níž měl osm dětí. Mezi léty 1662–1688 byl Andreas Augustin Fiedler členem chomutovské městské rady a zároveň působil jako městský písař. Zemřel v roce 1690 v Chomutově.⁴

„Světová kronika“ chomutovského měšťana Andrease Augustina Fiedlera zaujímá ve středoevropském historiografickém kontextu 17. století zvláštní postavení. Eminentní zájem o různá *curiosa* typu nebeských znamení nebo nestvůrných dětí stává jejího tvůrce po bok autorům pišícími na druhé, saské straně Krušných hor, jako byl Johannes Praetorius (1630–1680)⁵ nebo Christian Lehmann (1611–1688).⁶ Svým silným akcentováním válečných událostí na tureckém bojišti zase občas poněkud připomene polského historiografa Wespazjana Kochowského (1633–1700), v jehož kronikách válečné bouře hrály vždy významnou roli.⁷ V pasážích zaměřených na dějiny města Chomutova se opět blíží některým spisům Jana Floriana Hammerschmidta (1652–1735), věnovaným dějinám jednotlivých měst.⁸ Od všech zmíněných děl se však svou celkovou koncepcí zároveň výrazně liší. Ani další probírka středovýchodoevropského literárního prostoru nenabízí (alespoň podle mých současných znalostí) žádnou analogii. Fiedlerova kronika jako by svým pojetím oscillovala mezi kronikou městskou a světovou. Dějiny Českého království v ní nehrají takovou roli, jakou by bylo možno očekávat. Tato skutečnost proto nedovoluje srovnávat Fiedlerovu knihu s některými výtvary středoevropského dějepisceví pojednávajícími monograficky o historii nějakého většího územního celku, jaké představuje u nás např. dílo Bohuslava Balbína (1621–1688)⁹ a nebo, sáheme-li na samý severní okraj středovýchodní Evro-

³ Muzeum města Duchcova, sbírka rukopisů, R4, označení „barokní“ je užíváno v celém textu pouze ve významu chronologickém (druhá polovina 17. století a první polovina 18. století).

⁴ Petr RAK – Jiří WOLF, *Andreas Augustin Fiedler (barokní historik z Chomutova)*, *Porta Bohemica* 4, 2007, s. 146–160; Jiří WOLF, *Chomutov v letech 1630–1679 v kronice Andrease Augustina Fiedlera*, in: Petr Rak (ed.), *Comotovia 2007, Chomutov 2008*, s. 106–141.

⁵ Johannes PRAETORIUS, *Anthropodemus plutonicus, das ist eine neue Weltbeschreibung von allerley wunderbahren Menschen*, Magdeburg 1666. K jeho životu a dílu například Helmut WAIBLER, *Johannes Praetorius (1630–1680). Ein Barockautor und seine Werke*, *Archiv für Geschichte des Buchwesens* 20, 1979, s. 951–1152.

⁶ Christian LEHMANN, *Historischer Schauplatz derer natürlichen Merkwürdigkeiten in dem Meißnischen Ober-Ertzgebirge*, Leipzig 1699. K jeho dílu srov. stále inspirativní Fritz ROTH, *Der Aberglaube im Erzgebirge nach den Schriften Christian Lehmanns*, Schwarzenberg 1932.

⁷ Julian KRZYŻANOWSKI – Adam KERSTEN (edd.), *Wespazjan Kochowski. Lata potopu: 1655–1657*, Warszawa 1966, základní informace k jeho osobě podali už Alexandr Nikolajevič PYPIN – Vladimír Danilovič SPASOVIČ, *Historie slovanských literatur*, II, Praha 1882, s. 70–72.

⁸ Státní okresní archiv České Budějovice, fond: Sbirka rukopisů, D 105, kronika Jana Floriana HAMMERSCHMIDTA, *Gloria regiae liberaeque montanae orbis Boemo-Budvicensis*. K jeho osobě Jaroslav KADLEC, *Jan Florian Hammerschmidt, Časopis Společnosti přátel starožitností českých* 61, 1953, s. 94–104; nověji Jiří MIKULEC, *Jan Florian Hammerschmidt, klatovský student, který nezapomněl na město svého mládí*, in: *Miscellanea nejen balbínovská. Barokní jezuitské Klatovy 2018, 2019 – sborník příspěvků, Klatovy 2020*, s. 81–92.

⁹ Bohuslaus BALBINUS, *Epitome historica rerum bohemicarum...*, Pragae 1677. K Balbínově osobě naposledy sborník příspěvků k čtyřístému výročí jeho narození: Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ – Jiří M. HAVLÍK – Karel VITÁK (edd.), *O krásu České země, vlastence náš!*, Klatovy 2021; elektronické vydání: <http://www.knih-kt.cz/download/BB400_v1_202112.pdf> (8. 10. 2024).

py do oblasti Pobaltí, kronika Thomase Hiärna (1638–1678).¹⁰ Ovšem nejenom historie království, které obýval, ale ani dějiny celé Evropy ve Fiedlerově opusu nejsou natolik akcentovány, aby se byť jen vzdáleně dalo jeho dílo srovnat například se spisem Pawła Piaseckého (1571–1645) *Chronica gestorum in Europa singularium*.¹¹ Celková koncepce Fiedlerova rukopisu ukazuje, že se jednalo v 17. století v podstatě o již anachronické navázání na starší tradici „univerzálních kronik“ středověkých, které jen výjimečně přežívají do raného novověku jako v případě Johanna Cariona (1499–1537)¹² nebo Marcina Bielského (1495–1575).¹³ Středověké tradici se ostatně Fiedler blíží i svým pojetím času a prostoru.¹⁴

Fiedlerovo pojetí času i prostoru je nespojité, slátané. Pokud jde o čas, snaží se sice autor o základní chronologicky sousledné vymezení událostí, ale ve skutečnosti v jeho textu koexistují různé způsoby vnímání času. Nachází se tu čas biblický vedle antického, (ovidiovské) členění na *saeculum aureum*, *argenteum*, *aeneum*, *ferreum*,¹⁵ idiografické slovní líčení událostí vedle graficky pojatého Kristova rodokmenu,¹⁶ chronologie vedená od stvoření světa a pak od Kristova narození. Pozoruhodná z hlediska možnosti nahlédnout do barokní mentality je disproporčnost údajů kroniky v jednotlivých letech. Rok Kristova ukřížování je pro tehdejšího člověka *sub specie aeternitatis* předimenzovaný oproti často jednovětým zprávám z jiných let. Jedná se o časovou perspektivu podobnou prostorovým představám dávných malířů, v jejichž výtvořech byla velikost postav závislá na významu, který byl té které osobě přisuzován, a kde např. světcí nabývali ve srovnání s lidskými hříšníky obřích rozměrů.¹⁷ Za podobně disproporční, ale z hlediska tehdejšího hluboce věřícího katolíka naprosto oprávněné, lze pokládat vytvoření osy pro starší světové dějiny založené na stereotypně opakovaných údajích o papežích (době jejich nástupu do úřadu a smrti),¹⁸ na něž jsou jen tu a tam přivěšovány další události. Tato skutečnost však může souviset a nejspíše i souvisí s tím, že se Fiedlerovi dostal do rukou nějaký spis věnovaný dějinám papežů, který mu umožnil vyplnit bílá místa v časové posloupnosti.

¹⁰ Karl Eduard NAPIERSKY (ed.), *Thomae Hiärn, Ehst-, Lyf- und Lettlandische Geschichte*, in: Monumenta Livonicae Antiquae, Riga – Dorpat – Leipzig 1835, passim. Thomas Hiärne, ač švédského původu, svou kroniku sepsal německy uprostřed etnicky odlišných Livonců, Lotyšů a Estonců, podobně jako Fiedler psal v německém Chomutově uprostřed etnicky odlišných Čechů. Fiedler proto možná české dějiny nepokládal tak úplně za „své“, což se ukazuje i implicitně apologetickým zdůrazňováním starobylosti německého živlu obecně a v Čechách obzvláště.

¹¹ Josef MACŮREK, *Dějepisectví evropského východu*, Praha 1946, s. 185.

¹² Knihovna cisterciáckého kláštera v Oseku, Mm 8/6, *Chronica durch Magistrum Johann Carion vleissig zusammen gezogen*, Wittemberg 1538.

¹³ J. MACŮREK, *Dějepisectví evropského východu*, s. 183.

¹⁴ Fabian SCHWARZBAUER, *Geschichtszeit. Über Zeitvorstellungen in den Universalchroniken Frutolfs von Michelsberg, Honorius Augustodunensis und Ottos von Freising*, Berlin 2005; Karl Heinrich KRÜGER, *Die Universalchroniken (Typologie des sources du Moyen âge occidental)*, Turnhout 1985; Gerhard WOLF – Norbert H. OTT (Hgg.), *Handbuch Chroniken des Mittelalters*, Berlin – Boston 2016.

¹⁵ Mircea ELIADE, *Le mythe de l'éternel retour*, Paris 1969, s. 133–153.

¹⁶ Místo Kristova rodokmenu – Jišajova stromu a dalších genealogických schémat biblických i jiných v české kultuře středověku a raného novověku nebylo dosud náležitě zkoumáno, přestože rodokmenů a jejich významné role v uvažování lidí dávných dob si z cizích badatelů všiml například belgický medievista Leopold GÉNICOT, *Les généalogies (Typologie des sources du Moyen âge occidental)*, Louvain 1975.

¹⁷ Dmitrij Sergejevič LICHAČOV, *Poetika uměleckého prostoru*, in: *týž*, K pramenům ruského realismu, Praha 1975, s. 207–222. Jeho práce se sice týká jiného kulturního okruhu, ale je stále inspirativní i pro badatele středoevropské.

¹⁸ Dosud se nepodařilo zjistit, z jakého zdroje čerpal A. A. Fiedler údaje o jednotlivých papežích, v úvahu přicházejí mimo jiné: *Martini Poloni Chronicon*, Coloniae Agrippinae 1616; *Calendarium sanctorum & historiarum Andreae Hondorffii*, Franckofurti 1587.

Jde-li o prostor v jeho kronice, lze si Andrease Augustina Fiedlera představit jako střed soustředěných geografických kruhů. Ten nejmenší by logicky měl ve „Weltchronik“ zaujímat úzký region, větší středoevropský prostor, ještě větší pak události ve zbytku Evropy a největší pak dění v celém ostatním světě. Ovšem ve skutečnosti je pořadí kruhů díky optice barokního městského písaře z podkrušnohorského města obrácené. Největší kruh představuje dobře mu známá oblast jím obývaného města Chomutova a jeho nejbližšího okolí, následují české a středoevropské dějiny. Události odehrávající se mimo středoevropskou oblast, které ještě věnuje relativně velkou pozornost, se v jeho perspektivě vzdalují a lze je vidět jen jako nepatrné a mlžné body na Fiedlerově obzoru. V rukopise Andrease Augustina Fiedlera nejsou přirozenými centry dění Jeruzalém nebo Řím, ale je to Chomutov, z nějž se po světě rozhlížel, byť jako věřící katolík nepochybně Jeruzalém i Řím za duchovní centra pokládal. V jeho kronice mají však tato města periferní, nevěrohodný a *sit venia verbo* kulísovitý ráz, který je dán tím, že tato místa sám nikdy nenavštívil. Vztah periferie–centrum je tak ve Fiedlerově spise do jisté míry inverzně obrácen.

Je třeba položit si otázku, jakým způsobem se odráží konkrétní geografický prostor ve Fiedlerově rukopise? Největší počet záznamů je z hlediska míst věnován samotnému Chomutovu (výrazně menší pak okolním městům jako byla Bílina nebo Most). Zde se kronikář projevuje jako typický obyvatel hradbami i představami uzavřeného mikrokosmu barokního města.¹⁹ V případě Chomutova jej zajímá všechno, co se týká městských dějin. Začíná již mytickým letopočtem vzniku města převzatým z Hájka. A právě k tomuto roku 1080 také veršuje: „*In Böhmen die Stadt Commothau / diess Jahr angefangen Ihren Bau / untern fürsten Wratislau.*“ Následuje pojednání *Von dem Nahmen der Stadt Commothau.*²⁰ Díky této pasáži lze alespoň poněkud zrekonstruovat Fiedlerovu četbu. Kromě blíže nespecifikované „Polské kroniky“ (možná *Chronica Polonorum* Macieje z Miechowa) uvádí práce Václava Hájka z Libočan (využíval zřejmě Sandelův překlad z roku 1596), Aenease Sylvia Piccolominiho (1405–1462), Prokopa Lupáče z Hlaváčova (1530–1587) nebo Tomáše Mitiše z Limuz (1523–1591).²¹ Dále se vedle uvedených knih snaží při svých toponomastických úvahách vytěžít také mapy saského kartografa Johanna Crigingera (1521–1571).²² Zápisy o Chomutově zaujímají ve Fiedlerově rukopise velmi významné místo, byla jim však už věnována pozornost jinde.²³

Vedle lokálních dějin města, které obýval, věnuje Fiedler určitou, byť ne příliš výraznou pozornost také české historii, počínaje mytickým příchodem praotce Čecha na horu „Zřip“ v roce 640,²⁴ přes založení Vyšehradu roku 683,²⁵ až po vznik Písku.²⁶ Většinu informací z českého dávnověku evidentně čerpá z Hájkovy kroniky.²⁷ Fiedler však hovoří a píše

¹⁹ Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy 1500–1700*, Praha 2006, passim.

²⁰ Muzeum města Duchcova, sbírka rukopisů, R4, fol. 27r (používám původní Fiedlerovu foliaci).

²¹ Tamtéž, fol. 29r.

²² Tamtéž, fol. 28v.

²³ J. WOLF, *Chomutov v letech 1630–1679*.

²⁴ Muzeum města Duchcova, sbírka rukopisů, R4, fol. 12r.

²⁵ Tamtéž, fol. 13r: „Eo[dem] Anno ist das Schloss uff den Wiescheradt gebauet wordten, so Psary genant war.“ *Wenceslai Hagecii Böhmische Chronica*, Prag 1596, fol. 6r, uvádí stejný rok 683.

²⁶ Muzeum města Duchcova, sbírka rukopisů, R4, fol. 15r: „Anno 760 ist die Stadt Bieseck in Böheimb von Berckleuthen fundirt unndt erbauet wordten.“ *Wenceslai Hagecii Böhmische Chronica*, Prag 1596, fol. 30r.

²⁷ *Wenceslai Hagecii Böhmische Chronica*, Prag 1596.

německým jazykem, který byl jeho mateřštinou, nelze jej proto úplně srovnávat s patrioty typu Bohuslava Balbína nebo takřka výlučně česky píšícího bosého augustiniána P. Vincentia a S. Guilelmo (1640–1700), ve vztahu k Němcům snad ještě radikálnějšího než byl Balbín.²⁸ Přesto je u Fiedlera snad možné stopovat prvky dobového zemského vlastenectví opřené o náboženskou víru. Chomutovský kronikář jako dobrý katolík (jeden Fiedlerův syn se stává dokonce plským cisterciákem) uctívá zemské patrony a poznamenává si do své kroniky např. události ze života sv. Václava, sv. Ludmily²⁹ a přenesení těla sv. Vojtěcha knížetem Břetislavem.³⁰ V této souvislosti je možno připomenout, jak se ve Fiedlerově kronice odráží jeho příslušnost k německy mluvícímu obyvatelstvu v českých zemích. Jeho tu a tam v kronice probleskující, vesměs však implicitní obhajoba „starobylého německého jazyka a národa“ dosahuje občas kuriozních, ale ani v jazykové české literární produkci barokního období ne zcela neznámých podob. Podle Fiedlera totiž například nad Varonem zvítězili přímo Němci a nikoliv nějaké germánské kmeny.³¹ Nesmírně zajímavé a do jisté míry překvapující je také to, že Fiedler do své kroniky zaznamenává Němcům nepřátelské pořekadlo, které se objevuje mj. u Frozína i Balbína, uvádí jej v české „*Všudy lidi, všudy lidi, v Chomutově Němci*“, německé „*Überall Leuthe, zu Chomuthau Teutzsche*“ i latinské verzi „*Ubique Populi, Commotouii Teutones*“, cítí potřebu se k němu apologeticky vyjádřit a napsat o tom, jak zdejší obyvatelé díky tomu, že zůstali věrni „německé víře“ (tj. ve Fiedlerově pojetí katolictví), získali Boží požehnání.³²

Kromě dějů Českého království zahrnuje Fiedlerovo pojetí světových dějin zejména události z Uher, Polska nebo německých zemí. V jeho kronice se již ve starších (středověkých) pasážích nachází celá řada informací vztahujících se k dějinám Uher. Pozornost věnuje soustavně volbám a korunovacím uherských panovníků. Namátkou lze zmínit např. v roce 1384 zvolení Karla II. z Anjou nebo v roce 1387 Zikmunda Lucemburského.³³ Oblíbeným tématem jsou rovněž boje Uhrů s Turky. V roce 1395 popisuje velkou bitvu uherského krále Zikmunda s tureckým vojskem a uvádí počty padlých – 20 000 křesťanů a 60 000 Turků.³⁴ K roku 1439 píše, že Turci „podruhé vpadli“ do Uher.³⁵ K létu 1440 zaznamenává volbu Vladislava uherským králem.³⁶ K roku 1444 píše, že tentýž panovník Vladislav s 30 000 křesťanskými bojovníky nalezl smrt v bitvě u „Picoli“. Hned za touto událostí je Fiedlerem zaznamenána roku 1445 (recte 1444) volba krále Ladislava Pohrobka uherským králem.³⁷ Občas k těmto stereotypním údajům připojuje kronikář nějakou zajímavost. Když zemřel Mathias Hunyady, uhynuli prý ve stejný den také jeho lvi chovaní

²⁸ K jeho dosud málo prozkoumané osobě srov. J. WOLF, *P. Vincentius a S. Guilelmo*, Listy filologické 126/1–2, 2003, s. 88–94; Kateřina BOBKOVÁ-VALENTOVÁ – Jarmila HLAVÁČKOVÁ (edd.), *Historiam scribere – řádová historiografie raného novověku*, II, Praha–Olomouc 2018, s. 702–703. Přesné datum úmrtí P. Vincentia zjistila a doplnila i některé další prosopografické údaje ve své pěkné studii Martina JERÁNKOVÁ, *Erbovní galerie jako prostředek reprezentace raně novověké šlechty*, Studie o rukopisech 36, 2005–2006, s. 144–145.

²⁹ Muzeum města Duchcova, sbírka rukopisů, R4, fol. 20r.

³⁰ Tamtéž, fol. 24v.

³¹ Tamtéž, fol. 2r.

³² Tamtéž, fol. 28r.

³³ Tamtéž, fol. 42r.

³⁴ Tamtéž, fol. 42v.

³⁵ Tamtéž, fol. 49r.

³⁶ Tamtéž, fol. 49v.

³⁷ Tamtéž, fol. 50r.

v Budě.³⁸ K roku 1501 píše Fiedler o „uherské rebelii“ a o tom, jak ji císař Maxmilián potlačil poté, co oblehl a v krátkosti dobyl Bratislavu (Prešpurk).³⁹ K roku 1623 zmiňuje, že „*Bethlen Gabor rebellirt*“.⁴⁰ Velká pozornost včetně detailního popisu popravы rebelů je věnována Nadásdyho povstání.⁴¹

Z polomytických počátků polských dějin zase uvádí Fiedler, jak v roce 842 sežraly myši za živa polského knížete Popiela i s manželkou a dětmi,⁴² nebo to, jak údajně v roce 965 přijali Poláci s knížetem Mečislavem katolickou víru.⁴³ Kromě anekdotických příhod o tom, která v roce 1461 porodila jedna žena nedaleko od Krakova 36 dětí najednou,⁴⁴ pak poměrně soustavně (obdobně jako v případě Uher) sleduje politické události v Polsku, např. jenom korunovaci polského krále Michała Tomasze Wiśniowieckého v roce 1669 věnuje více jak osm stran.⁴⁵

Na rozdíl od dějin středovýchodní Evropy přicházejí u Fiedlera poměrně zkrátka západoevropské země. Jen občas se objevují v jeho rukopise události z anglických dějin, když zaznamenává, jak 23. března 1534 vznikla anglikánská církev ve Velké Británii⁴⁶ nebo jak byla dne 29. února 1588 (recte 8. února 1587) sřata skotská královna Marie Stuartovna.⁴⁷

Ještě méně pozornosti je věnováno Francii, kde se připomíná zavraždění krále Jindřicha III. v roce 1591 (recte 1589).⁴⁸ O něco málo častější jsou naproti tomu překvapivě zápisy o Dánsku nebo Portugalsku. V prvním případě Fiedler uvádí založení univerzity v Kodani⁴⁹ nebo k roku 1555, jak dne 16. března sestoupil ve stejném městě z nebes oheň.⁵⁰ Všimá si také toho, jak byl zastřelen v roce 1633 dánský princ Ulrik, administrátor schwerinského biskupství,⁵¹ nebo jak dne 28. února 1648 zemřel král Christian IV. Dánský.⁵² Pokud jde o Portugalsko, je uveden protižidovský pogrom v Lisabonu dne 19. dubna 1566, při němž bylo zabito 1930 pokřtěných Židů.⁵³ Všimá si také smrti portugalských panovníků Sebastiana Portugalského v bitvě roku 1578⁵⁴ nebo krále Jindřicha o dva roky později.⁵⁵ V dalších částech Evropy zase zajímají Fiedlera morové epidemie. Popisuje např. mor v Benátkách, při kterém prý zemřelo 30 000 lidí,⁵⁶ nebo morovou ránu v Brabantsku roku 1489.⁵⁷

³⁸ Tamtéž, fol. 72r.

³⁹ Tamtéž, fol. 77v.

⁴⁰ Tamtéž, fol. 167v.

⁴¹ Tamtéž, fol. 300v–305r.

⁴² Tamtéž, fol. 16v.

⁴³ Tamtéž, fol. 21r.

⁴⁴ Tamtéž, fol. 57v.

⁴⁵ Tamtéž, fol. 295v–299v.

⁴⁶ Tamtéž, fol. 95v.

⁴⁷ Tamtéž, fol. 130r.

⁴⁸ Tamtéž, fol. 131v.

⁴⁹ Tamtéž, fol. 67r.

⁵⁰ Tamtéž, fol. 116v.

⁵¹ Tamtéž, fol. 178v.

⁵² Tamtéž, fol. 206v.

⁵³ Tamtéž, fol. 114v.

⁵⁴ Tamtéž, fol. 123v.

⁵⁵ Tamtéž, fol. 125r.

⁵⁶ Tamtéž, fol. 66r.

⁵⁷ Tamtéž, fol. 71v.

Nejméně informací pochází ve Fiedlerově kronice ze zámořských oblastí.⁵⁸ Lakonické zprávy o obrácení jakéhosi afrického království na křesťanství⁵⁹ nebo o tom, že údajně v roce 1550 dobyli Turci Afriku,⁶⁰ lze doplnit obdobně kusými a zmatenými údaji o Novém světě. K roku 1496 (!) píše, že šlechtic z janovské krajiny Christophus Columbus objevil Západní Indii neboli Ameriku,⁶¹ aby pak o několik let později poznamenal, že ji objevil „Amerigo Vespacio“ roku 1507.⁶² Zaznamenává také, že dne 13. prosince 1500 začala být šířena křesťanská víra v Novém světě.⁶³

Už ambice Andrese Augustina Fiedlera zachytit ve své kronice zemský prostor v celku ukazuje, že vnímal sám sebe jako vzdělance, jehož obzor překračuje úzký, lokální rámeček. Nepřekvapí proto, že v jeho rukopise je poměrně značná pozornost věnována centřům tehdejší učenosti. Ve Fiedlerově knize tak lze nalézt relativně četné, byť velmi strohé údaje o zakládání univerzit, na jejichž základě lze vytvořit jakousi „univerzitní topografii“, která ve Fiedlerových představách zahrnovala zejména germanofonní prostor. Kromě již zmíněné univerzity v Kodani,⁶⁴ jejíž počátek klade do roku 1480 (recte 1479), zmiňuje též založení pražské univerzity k roku 1348,⁶⁵ univerzity v Greifswaldu k roku 1457 (recte 1456),⁶⁶ v Basileji k roku 1460,⁶⁷ Ingolstadtu roku 1472⁶⁸ a v Tübingen roku 1477.⁶⁹

Až dosud se údaje o Fiedlerově kronice dotýkaly prostoru, který je i z dnešního hlediska vnímán jako reálný. Jde o prostor známý z děl dávných kartografů, kde se sice tu a tam nachází nepřesný obrys hor nebo pobřeží, ale který se snaží postihnout ve zmenšeném měřítku skutečnosti vnímané i dnes jako opravdové. Nyní je třeba opustit svět barokních map a přesunout se do oblasti, která sice v 17. století nacházela své ztvárnění v globech hvězdné oblohy i v astrolabiích, ale i tam byla obklopena aurou neskutečného, nadzemského. Jde o málo zmapovaný prostor barokní imaginace, prostor, který přecházel v symboly očekávaného, ještě neuskutečného, a ty se stávaly průzorem do budoucího času.

Samostatnou kapitolu ve Fiedlerově pojmání prostoru představuje vesmír, reprezentovaný nebeskou klenbou, na níž člověk dávných dob hledal odpovědi na některá svá tázání, často spjatá s časem a konkrétně s budoucností, které se obával. Už když popisuje novozákonní události, zmiňuje Fiedler velké zatmění slunce v roce 6.⁷⁰ Častější jsou však záznamy o tom, že na nebi bylo možno spatřit buď několik sluncí (nejčastěji tři), např. v Erfurtu v roce 1520, nebo najednou slunce, měsíc a duhu jako v lednu 1520, kdy bylo vše zmíněné

⁵⁸ Knihovna cisterciáckého kláštera v Oseku, Kk 7/9 *General-chronicen / Das ist Warhaffte eigentliche und kurtze Beschreibung vieler namhaffter und zum theil biss daher unbekannter Landschafften*, Franckfurt am Mayn 1576, obsahuje relativně přesné údaje o vzdálených zemích, např. portugalská Goa v Indii, stejně tak o Mozambiku (Monzambiquy), což je v markantním nepoměru ke kusým a velice nepřesným informacím o afrických a asijských dějinách v kronice Andrese Augustina Fiedlera.

⁵⁹ Muzeum města Duchcova, sbírka rukopisů, R4, fol. 79v.

⁶⁰ Tamtéž, fol. 105v.

⁶¹ Tamtéž, fol. 75r.

⁶² Tamtéž, fol. 80v.

⁶³ Tamtéž, fol. 77r.

⁶⁴ Tamtéž, fol. 67r.

⁶⁵ Tamtéž, fol. 40v.

⁶⁶ Tamtéž, fol. 55v.

⁶⁷ Tamtéž, fol. 57r.

⁶⁸ Tamtéž, fol. 63r.

⁶⁹ Tamtéž, fol. 65v.

⁷⁰ Tamtéž, fol. 1v.

vidět ve Vídni nad chrámem sv. Štěpána, krátce potom následoval v celých Rakousích děsivý mor.⁷¹ V poledne dne 7. března 1491 byla nad Prahou vidět tři slunce.⁷² Někdy jsou zmíněná nebeská znamení provázena dalšími nadpřirozenými úkazy. Například roku 1622 byla na mnoha místech vidět tři slunce a také na bucích krvavé krůpěje.⁷³ Krvavé kapky se však mohly objevovat samy jako součást přízračného deště. Pod nadpisem *miraculum* Andreas Augustin Fiedler píše, že v Pomořanech přšela roku 1557 krev, a to kapky velké jako pěst, které měly navíc lidské obličejce.⁷⁴ Za *praesagium sui generis* je možno pokládat také krvavý déšť dne 28. března 1586 v Jičíně, tři roky potom podle Fiedlera město do základů vyhořelo.⁷⁵

Jak již bylo výše řečeno, Fiedlerovu obzvláštní pozornost poutaly boje s Turky v Uhrách. A také zde se ukazuje jako typické dítě své doby, které hledí k nebi, aby z něj vyčetlo *praesagia* věcí budoucích. Ke dni 3. srpna 1664 si totiž poznamenal, že byl okolo jedenácté hodiny noční v uherské Papě na nebi vidět kříž a půlměsíc. Toto spatřily mnohé bdící i ze spánku probuzené osoby duchovní i světské. Bylo vidět, jak se kříž s půlměsícem od jedenácti až do půlnoci vzájemně potýkaly a půlměsíc se snažil nabýt vrchu nad křížem. Nakonec se však poloviční luna musela podvolit kříži, který nad ní stanul (jak to ukazuje Fiedlerem připojená kresba). Poznamenává ještě, že kříž byl celý bílý a zářivý. Toto bylo podle Fiedlera od všech pokládáno za dobré znamení.⁷⁶

Naopak zdaleka nejhorší pověst z nebeských *praesagii* měly, nejen v očích Fiedlerových, komety. K roku 1618 veršuje Fiedler a naznačuje, co vše předpovídá kometa: válku, nepokoje, krveprolití, velkou bídu mezi lidmi a smrt krále či velkých pánů. Zmíněnou charakteristiku komet provází údaj o tom, že v říjnu téhož roku prolétla strašlivá kometa všemi nebeskými znameními a byla vidět po celé Evropě.⁷⁷ Informace o kometách lze pokládat za topoi (nejen) Fiedlerovy kroniky, uvádí např. tu z roku 1476⁷⁸ nebo v roce 1527 (11. srpna) rovněž po celé Evropě viděnou kometu, která měla dokonce tvar lidské ruky s mečem.⁷⁹ Mezi méně obvyklá nebeská znamení patří obří orlice, kterou prý bylo vidět roku 1537 v Itálii.⁸⁰

Nebyla to však jen vzdálená a nimbem zbožného uctívání ozářená obloha, která varovala před budoucími událostmi, mohl to být i její sémiotický protiklad. Jednalo se o podivné, někdy snad groteskní, ale často děsivé až infernální tělesné hříčky přírody, jejichž recepce v západoevropské oblasti ukazují např. práce Michaela Hagnera, v literární sféře pak studie Mathieu Bruneta nebo Héléne Merlinové.⁸¹ Je ovšem nutno brát v potaz další

⁷¹ Tamtéž, fol. 88r.

⁷² Tamtéž, fol. 72v.

⁷³ Tamtéž, fol. 166r.

⁷⁴ Tamtéž, fol. 109r.

⁷⁵ Tamtéž, fol. 129r.

⁷⁶ Tamtéž, fol. 243r.

⁷⁷ Tamtéž, fol. 154r.

⁷⁸ Tamtéž, fol. 65r.

⁷⁹ Tamtéž, fol. 92r.

⁸⁰ Tamtéž, fol. 97r.

⁸¹ Michael HAGNER (Hg.), *Der falsche Körper. Beiträge zu einer Geschichte der Monstrositäten*, Göttingen 1995; TÝŽ, *Monstrositäten in gelehrten Räumen*, in: Petra Lutz – Thomas Macho – Gisela Staupe – Heike Zirten (Hgg.), *Der (Im-)Perfekte Mensch, Metamorphosen von Normalität und Abweichung*, Köln 2003, s. 43–61; Mathieu BRUNET, *L'appel du monstrueux. Pensées et poétiques du désordre en France au XVIIIe siècle*, Louvain 2008, nebo Héléne MERLIN, *Où est le monstre? Remarques sur l'esthétique de l'âge classique*, *Revue des Sciences humaines* 188, 1982, s.179–193.

literárně-ikonografický zdroj zájmu o nestvůry, ten naznačil pro starší období evropských kulturních dějin ve své proslulé práci Jurgis Baltrusaitis.⁸² V evropské i české raně novověké kronikářské produkci má také zájem o zrůdy takřka topický charakter.⁸³ V rámci znamení, která pomáhala předvídat budoucnost ve Fiedlerově kronice, je třeba obrátit pozornost právě k různým monstrům.⁸⁴ Ta mohou být vnímána jakožto důsledek Božího hněvu, jako v případě Fiedlerem zaznamenaného příběhu rychtáře Hanse Grinskeho, jenž kouřil a dělal jiné „hlouposti po panském způsobu“ a Bůh jej potrestal tak, že jeho žena porodila zrůdu.⁸⁵ Do stejné kategorie fiedlerovských oblud patří krutý panský úředník proměněný Božím rozhodnutím v psa, jemuž však zůstala lidská hlava.⁸⁶ Jako morálně indiferentní je zmíněn případ jakéhosi francouzského uhlíře, kterému v roce 1591 vyrostl na hlavě beraní roh hnědé barvy.⁸⁷ Na druhé straně mohou být i tato zruďná stvoření chápána jako nejasné předzvěsti budoucích událostí, jejich smysl ovšem bývá často znám jen Stvořiteli. K roku 1653 Andreas Augustin Fiedler píše, že manželka jednoho skláře z Litvy porodila děvče, které mělo dvě hlavy, čtyři ruce, čtyři nohy, dva zadky a jeden pupek.⁸⁸ Tato pasáž je v marginální poznámce označena jako „*Wundtergeburth*“. Další odstavec, tentokrát k roku 1667, je nadepsán jako *Wunderkind*. Fiedler píše, že dne 12. února zmiňovaného roku se narodilo v Lichtenheinu u Jeny dítě s černými vlasy, červeným obličejem a velkým masitým límcem, žilo pouze hodinu. To, že Fiedler stejně jako většina jeho současníků nevnímal tyto teratologické anomálie pouze jako hříčku přírody, dokládá závěrečná věta, v níž explicitně vyjadřuje přesvědčení, že význam zrodu tohoto zvláštního stvoření a to, co ohlašuje pro budoucnost, je znám jen Bohu.⁸⁹ Následující záznam se týká roku 1669, tehdy, dne 12. ledna, ve Schwabachu, dvě míle od Norimberka, porodila žena Adama Hunemana dítě, které přišlo na svět jako zmetek a bylo o hodinu později Adamem Gosingerem nesené ke křtu, a dostalo proto jméno Adam. Z čela visely tomuto nestvůrnému dítěti dvě velké koule z masa, které sahaly až k bokům, nemělo nos, ale jen dvě malé nosní dírky, levé oko bylo větší a pravé, menší, vyhlíželo jako kravské oko.⁹⁰ Lepší pochopení významu, který mohl přikládat Fiedler a jeho současníci monstrózním tvorům, umožňuje nahlédnutí do spisu saského kronikáře Christiana Lehmana *Historischer Schauplatz*,⁹¹ kde se nachází hned několik kapitol o zrůdách – první pojednává o monstrózní divoké zvěři a vychází

⁸² Jurgis BALTRUSAITIS, *Fantastický středověk*, Praha 2008, s. 9.

⁸³ Marek BYDŽOVSKÝ Z FLORENTINA, *Svět za tři českých králů*, ed. Jaroslav KOLÁR, Praha 1987, passim.

⁸⁴ Monstrum definuje podle Jeana Céarda Ambroise Paré následujícím způsobem: „sont choses qui apparaissent contre le cours de nature, comme un enfant qui naît avec un seul bras, un autre avec deux têtes, et autres membres“. Jean CÉARD, *L'énigme des monstres. Aperçus sur l'histoire culturelle et scientifique de la monstruosité*, Imaginaire & Inconscient 13, 2004/1, s. 17–26.

⁸⁵ Muzeum města Duchcova, sbírka rukopisů, R4, fol. 264r.

⁸⁶ Tamtéž, fol. 307r.

⁸⁷ Tamtéž, fol. 131v.

⁸⁸ Tamtéž, fol. 212v.

⁸⁹ Tamtéž, fol. 276v.

⁹⁰ Tamtéž, fol. 285v, o nestvůrných dětech ve Fiedlerově kronice srov. Jiří WOLF, *Obraz dítěte v měšťanských zápiscích českého baroka mezi andělem a monstrem (Jan Procházka, Jan Malkovský, Andreas Augustin Fiedler)*, in: Božena Popiolek – Agnieszka Chłosta-Sikorska – Marcin Gadocha (edd.), *W kręgu rodziny epok dawnnych – dzieciństwo*, Warszawa 2014, s. 385–396. V západoevropských literárních souvislostech srov. např. výše citovaný M. HAGNER, *Monstrositäten*, s. 43–61. Obrazem dětí včetně těch monstrózních v raně novověkém Nizozemí se zabýval např. Piotr OCZKO, *Makabra i miłość. Holenderskie pośmiertne portrety dziecięce, sekcje oraz preparaty anatomiczne z XVII i XVIII wieku*, in: Božena Popiolek – Agnieszka Chłosta-Sikorska – Mirosław Płonka (edd.), *W kręgu rodziny epok dawnnych – śmierć*, Kraków 2022, s. 31–48.

⁹¹ Christian LEHMANN, *Historischer Schauplatz*.

zejména z loveckých trofejí, které Lehmann viděl na různých saských zámcích,⁹² druhá zmiňuje znetvořený dobytek. V ní uvádí případy zrodu dvouhlavých telat, ale což je z hlediska „teratologické sémiotiky“ zajímavé, také případ narození zrudného telete v roce 1637, které mělo jazyk rozštěpený ve dva, a místní farář to svým farníkům interpretoval jako Boží napomenutí před sváry a rozdvojeností.⁹³ Nejzajímavější z hlediska našeho tématu však je kapitola nazvaná *Von Prodigiosen Warnungszeichen an Neugebohrnen Kindern*, kde jsou různé tělesné anomálie vnímány jako „postilióni“ budoucích událostí.⁹⁴ V časoprostorových souřadnicích barokního člověka tak nacházíme zašifrovanou *per speculum in aenigmate* i budoucnost, která je v dnešním vědeckém paradigmatu ve své konkrétnosti pokládána za nepoznatelnou. Andreas Augustin Fiedler, a stejně tak Christian Lehmann, podobně jako větší evropské duchové v dlouhé tradici táhnoucí se od Boethia až po Leibnize věřili, že budoucí události jsou Bohu zřejmé a také je může prostřednictvím snu, nebeských úkazů nebo monstrózních bytostí člověku oznámit.

Ve Fiedlerově kronice, která představuje nadregionálně významný kulturněhistorický pramen, se tak lze setkat se světem, který byt' v jakési obrácené prostorové perspektivě odráží reálné události, o nichž autor spisu četl v jiných kronikách, v novinových letáčích nebo o nich slyšel. Na druhé straně je tento reálný prostor prolnut kosmem, v němž ani narození dvouhlavého dítěte ani kometa prolétnuvší noční oblohou nejsou náhodným přirozeným jevem, ale smysluplným prostorovým hieroglyfem, jehož rozluštění (člověku často nedostupné) může pomoci odhalit budoucí dění. Úkolem tohoto příspěvku bylo pouze v náznaku upozornit na dosud opomíjené pozoruhodné dílo s nadějí, že se v budoucnu dočká Andreas Augustin Fiedler a jeho opus odborného zájmu, který by si nepochybně zasloužil.⁹⁵

JIŘÍ WOLF

Die barocke „Weltchronik“ des Andreas Augustin Fiedler als wenig bekannte kulturgeschichtliche Quelle

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel gibt zunächst grundlegende Informationen über die Handschrift der „Weltchronik“ von Komotau/Chomutov, die 1679 abgeschlossen wurde, und über ihren Autor Andreas Augustin Fiedler (1631–1690). Anschließend wird der tschechische und mitteleuropäische Kontext beschrieben, in den die Chronik eingeordnet werden kann. Kern des Artikels ist der Versuch, die räumlichen und zeitlichen Koordinaten dieses außergewöhnlichen historiografischen Werkes aufzuzeigen. Eine gewisse Aufmerksamkeit wird dem Umstand gewidmet, dass der Raum in der Handschrift in etwas deformierter Form wiedergegeben ist, indem die Provinzstadt, in der Andreas Augustin Fiedler lebte, den Mittelpunkt bildet. Untersucht wird ebenfalls, wie viele Stellen in der Handschrift der Geschichte Mitteleuropas, wie viele den westeuropäischen und wie viele den außereuropäischen Staaten gewidmet sind. Darüber hinaus wird untersucht, was alles an astrologisch-astronomischen Erkenntnissen, die auch den Himmelsraum zu erfassen bemüht sind, in der Chronik Eingang gefunden hat. Von

⁹² Tamtéž, s. 608 a dále.

⁹³ Tamtéž, s. 668.

⁹⁴ Tamtéž, s. 722.

⁹⁵ Za mimořádnou pomoc při přípravě tohoto článku vděčím Ing. Petru Fišerovi, Mgr. Petru Vágnerovi a Ing. Michalu Kolenatému.

der Imagination, die bei Fiedler der Nachthimmel weckte, wird zur Imagination der Zeit übergegangen und dazu, wie sich in den Himmelserscheinungen oder in monströsen Kindern nach barocken Vorstellungen die Zukunft widerspiegeln sollte.

Deutsche Übersetzung: Wolf B. Oerter

PhDr. Jiří Wolf

Muzeum města Duchcova a Regionální muzeum v Teplicích
wolf@muzeumduchcov.cz